

Мария Огойска, доц. д-р
Нов български университет

КОНСТАНТИН-ПЕТКАНОВИЯТ ИСТОРИЧЕСКИ РОМАН

Резюме. Текстът разглежда поместването на исторически сюжети в епическото романово повествование на писателя К. Петканов за Равна Гора. В този единен романов корпус на българската белетристика от първата половина на ХХ век са възкресени не само легендарни исторически персонажи, каквито са Индже войвода и Бимбелите, но и са ни представени, видени в автобиографична светлина, съселаните на автора от предисториите на неговото детство. Текстът изследва самото вживяване на писателя Петканов в уюта на тракийското патриархално живеене и в съдбите на неговите идеализирани персонажи.

Ключови думи: исторически личности, историческа библиотека, Факийско предание, поетически реализъм, Караевренска буна

Непобедима е тази земя – да се знае! – макар че народът ѝ далеч не винаги е бил победител; тя сама е побеждавала победителите. Не със сила, насилие, че дори и с усилие, а със зрелостта на своите съмнения, безжалостната си преценка, с тежестта на заключенията си, със своята скъпо постигната мъдрост. Не се е оказвало трудно да я завладееш, нали тук са привикнали на смяна на властта; трудно е да я владееш – защото не успяваш да я убедиш. Накратко казано: тя си знае своето и всеки твой натиск има обратно действие – тя още по-здраво започва да си знае своето.

Вера Мутафчиева, „Балканските работи“¹

I.

В писмо до своя брат иконом Димитър Попниколов Петканов от 27 декември 1934 г. Константин Петканов пише: „Залових се за тежко хоро: работя в Обновата, живея с тракийските работи, издадох „Морава звезда кървава“, пиша „Инджето“, па и много други дреболии из разните вестници и списания... Както виждаш решил съм да форсирам крепостта на недоверието в българската книга и да я превзема. Надявам се да успея“²

¹ VeraQuota („Кота - Вера“) – един ВераЦитатник, съст. Рада Мутафчиева: <http://veramutafchieva.net/pdf/226.pdf>.

² Из „Разговори“, втора част от непубликувания ръкопис „Книга за моя брат“ (нач. на 60-те, семеен архив) на иконом Димитър Попниколов Петканов.

Проследявайки непубликуваната кореспонденция на Петканов с неговия брат, както и съкровените лични молитви, записки, наблюдения, спомени от „Бележник на писателя“, ясно можем да отчленим първенстващата творческа задача пред писателя Петканов от самото начало на 30-те години на XX век до смъртта му – двадесет години, подчинени на съсредоточен писателски труд в изследване на родовия тип и духовното битие на българския селянин.

По-нататък в кореспонденцията: „Писах я с увлечение и любов и струва ми се, че в страниците на „Индже войвода“ съм заключил юначния и свободолюбив дух на българина, в частност на българския селянин. Последните неприятности изиграха и една благодарна роля в мене. Затвърдиха намерението ми да посветя делото си на българското село“.³ Неуморният труд на българския селянин, чувственото отношение към родната земята, разбирането за лична и национална свобода – това са темите на автора, които в началото на 30-те изпълват амбициозния му белетристичен проект, наречен от него „Хроника на селото“: шест книги с общото название „Жътва“ – програма, която е напълно завършена в обхвата на десетилетието.

Каква е литературнокритическата преценка на Георги Цанев за продължението на „Индже“ и стратегиите на писателя: „Повечето от неговите романи са свързани по особен начин помежду си. Взети заедно те отразяват един определен, ясен и строго последователен на себе си поглед за живота. В творческата фантазия на автора този живот е разпланиран на периоди – построен е в своето историческо развитие. И Петканов търси отличителния знак, стила на всеки период от това развитие“⁴. Критикът ще определи постройката на романите като циклова и ще настоява те да се четат и преценяват в съвкупност:

Петканов търси да намери и вътрешния стил на българския роман. В силата, която движи хора и събития, той би искал да се чувства нещо специфично българско. Това ще рече – да се пренесе в едно художествено творение оная атмосфера, в която се кръстосват всички аромати и звукове на нашия живот.⁵

Важно е да проследим последователността в публикуването на поредицата, заявена от писателя като „Хроника на селото“: „Старото време“ (1930), „Хайдутини“ (1931), „Вятър ечи“ (1932), „Морава звезда кървава“ (1934), „Кирпичената къща“ (1939), „Ангелина“ (1940). Това е събирателен образ на няколко от големите, имотни села, пръснати из

³ Пак там.

⁴ ЦАНЕВ, Г. Преселници. Роман от Константин Петканов. – *Изкуство и критика*, I, 1938, кн. 2, с. 95.

⁵ Пак там, с. 99.

тракийската Равна гора. Тук вниманието ни ще се съсредоточи върху първите три заглавия от поредицата. По страниците на „Старото време“, без да присъстват исторически събития или пък конкретни исторически личности, авторът рисува живота преди Освобождението във Факия, Караеврен, Каваклия и няколко други села в легендарно-исторически маниер, както споменът се е запазил в устните предания. Характерни за поредицата са две основни черти: имотният, високонадарен чорбаджия и мястото, където челядта му е пуснала корени. В първия роман „Старото време“ това са село Топола (за чиито обитатели посоките, ориентири в света, са нагоре към Странджа гора и надолу към Цариград) и „големият пендевски дъб“ – дядо Костадин, Ерина Костадиница и многолюдното им семейство. За дядо Костадин в селото се знае, „че ако той се помоли на Бог, молитвата му ще бъде чута“; затова именно той ще бъде натоварен с мисията да откупи от султана земята Елнъзач. Тези повествования, които би било опростено да сведем до „селска“ белетристика, както е правено в критическата литература, са исторически платна, чиито основополагащи протонаративи са пазени в дълбинната фамилна памет, но и са непрестанно извиквани за живот в устното народно творчество, около трудовия и празничния календар. Тук се разгръща патриархално-идиличното живеене на големите родове, кръвно привързани към равнорските плодородни земи. „От дядо си е слушал: изпразнила се султанската хазна и за да я напълнят пак със злато, султанът пратил да засеят Елнъзач. Хвърлили пшеница, а земята родила жълтици.“⁶ Авторът сплита легендарни, дори приказни сюжети – все около земята, труда и радостите, с които тя подчинява хората на своя вечен, от Бога зададен ритъм: трудът (страдание, но и благословение в етичката координатна система на Петканов), молебни песни за небесна помощ, Великденски веселби, променени моми и невести, хванати на хора⁷, приказки за самодиви в злачни дерета, надигравания и надпявания с гласове и гайди...

Неслучайно посвещението на тази първа част от поредицата е „В памет на родителите ми“. Впрочем един от упреците към художествения похват на автора е свързан с нескритото идентифициране с централните персонажи, с техните възторзи, възжеления, душевни и телесни страдания. Благоговеещият пред Създателя и творението Му писател другаде, в публицистичен текст, ще възкликне така: „За всичко е виновна Земята, тая огромна софра, сложена от Твореца за проверка и изпитание на човека“.⁸

⁶ „Старото време“, 1930, с. 44.

⁷ „Цъфналите като цветя престилки, извезаните със ситни мъниста колани и сключени със сребърни пахти, жълтиците на челото, на гърдите, широките гривни, усмивките на младостта – всичко това се преплита в алените нишки на слънцето и блести, лудува до насита...“ (пак там, с. 54).

⁸ „Селската душа“. – В: К. Петканов, *Опасно знание. Публицистика 1944–*

В поредицата от белетристични творби на Петканов от 30-те се открояват романите „Индже войвода“ (1935⁹), „Иде от равнината“ (1937), „Преселници“ (1937), създадени сякаш за да възсъздадат емоционално празници както в историографията, така и в колективната памет.

Големите теми на Петканов в десетилетията на писателското съзряване са българското национално осъзнаване, отърсването от робското битие, възрожденските борби. Под широкия исторически свод на два века се разгръща прослава на българската тракийска земя и на българския тракийски селянин с вътрешния му стремеж към свобода, с пълнокръвния му живот (и под иго), хармонично поделен между съзидателен труд и възнасяща към небесата вяра.¹⁰ В по-зрелите си години писателят Петканов сам осмисля собственото си дело едновременно като всекидневен усилен труд, но и като велик Божи дар, дарът на Словото: творчеството като състояние свише – мистическо настройване на творческия дух от дълбинния родов животворящ източник. Храмът и Земята – средоточията на духовна жизнена сила: това са свръхценностите за Константин Петканов. „Равнината – пише той в спомените си – е родина на всичките ми видения, мисли, чувства и надежди. Тя е любимо и вечно жилище на моите герои – на всички живи, бодри, юначни, добри и любвеобилни същества от моите разкази и романи... В нея оглушава от един разлюлян звън, в който са събрани: пролетното слънце, топлият въздух, усмивката на безоблачното небе, дъха на земята и чудните думи на татко...“¹¹

Писателят споделя огорчението си от квалификациите, че е „за простия читател“, че „романите му не задоволяват елитния читател“. Обвинението, че от края на 20-те е един от идеализаторите на селската действителност, се превръща в критически шаблон.¹² Писателят отговаря на нападите или пък на преднамереното мълчание, с което са посрещани книгите му (особено в „Златорог“) така: „Ако моите книги връщат читателя в моята Тракия и го сливат с нейните хора, то това е нито просто,

1948, съст. Пл. Дойнов, София: Кралица Маб., 2014.

⁹ Със следващи издания през 1946 г. и 1985 г.

¹⁰ За особената свързаност на К. Петканов с Тракия вж. студията на М. Неделчев „Мощният, монументален, сякаш транснационален регионализъм на Константин Петканов“ в „Как работи литературната история?“, т. 2: Литературноисторически персоналистически сюжети, кн. 1, София: НБУ, 2021, с. 343–350.

¹¹ Фрагмент от посмъртно издадената книга „Детски години“ (1965), с оригинално заглавие на ръкописа „По пътя на словото“.

¹² „Но Петканов идеализира патриархалния бит на някогашното българско село. Идеализира го и в произведенията си със сюжет от най-ново време и го противопоставя като идеал на новите явления в съвременния живот, които смята за поквара“ – пише критикът Г. Цанев в „Историческият роман в българската литература“, 1976, с. 216.

нито самоцелно възпоменание, а откровено и правдиво показване на живата стъпка, оставила дирята си по големия път на историческата истина, просмукано в националното съзнание, народността и родолюбивото чувство на българския човек. И хубавото е, че при мен това започва от си-нурите на Одринска Тракия и просторите на Странджа.¹³

Българският тракийски селянин със своето сложно, лъкатушно придвижване наред ускореното историческото време е героят на Константин-Петкановото творчество. Виждаме го на излаза от робството, в защита на лична и родова чест – в романа „Старото време“. Виждаме го и при превръщането на спорадичните еднократни актове на съпротива в осмислена дългосрочна стратегия към общобългарско освобождение – в романа „Хайдутин“. И в стремежа към достигането на така желаната „българска царщина“ – в романа „Индже“. Изобразено е и цялостното духовно пречистване в църковната борба на този българин от Тракия – в романа „Вятър ечи“, където с идилично-поетичен патос е постигнат синтез на двете начала – национално-революционното действие и църковно-просветителското служение.¹⁴ Читателят става съпричастен на огромния възторг и непомерни мечти при пристигането на генерал Дибиш Забалкански в Тракия, както и на скоростижното отрезвяване след разгрома на четата на генерал Мамарчев. В „Преселници“ ще се даде емоционален отговор защо за тракийските българи Одринският мир е съкрушаващ: как този чужд мир отнема надеждите за „българска царщина“ в собственото им историческо време; как няколкостотин български семейства, милостиво получили „правото“ да напуснат благодатната си тракийска земя, изоставят костите на дедите си, за да се заселят някъде в Русия. Загубвайки разсъдъка си от скръб, някога юначният Вълко Бимбелов, в невъзможност да побере в ума си, да понесе в душата си отделянето от родната земя, проклинайки съселяните си, че са го принудили да поеме и той във върволицата от волски коли по пътя на преселението, ще издъхне, но все пак на българска земя.

Във всеки роман на Петканов живее един и същ стремеж – към разкриване природата на този „апостол на благодатния труд“, бил той чорбаджия, обикновен добропорядъчен селянин или дори хайдутин, войвода. Едновременно с това и „същността на свободата, която тъй страстно жадува“ той.¹⁵ Вътрешноприсъщо за Петканов е убеждението,

¹³ Из „Разговори“, втора част от непубликувания ръкопис „Книга за моя брат“ (нач. на 60-те, семеен архив) на иконом Димитър Попниколов Петканов.

¹⁴ Към края на романа ще се яви Иван Кралича (Бойчо Огнянов), за да се демонстрира една особена, композиционна и емоционална връзка с епоса на Вазов – не само литература, а дискретно загатване за паметта на скъпите безименни жертви на националното възмогане.

¹⁵ Вж. гл. „Селската душа“ в: К. Петканов, *Опасно знание. Публицистика 1944–1948*.

че „сърцето на българина е храм на свободата“. Авторът настройва слуха на читателя към хармонията на селското битие, която се състои в сплитането на идеята за свободата, пълноценния, изпълващ дните труд и съзнанието за благословената от Бога земя. Самият Петканов, роден през 1891 г. в богатото лозенградско село Каваклия, помни този божествено докоснат живот – неговото свещеническо, но и въстаническо семейство е сред преселващите се (вече през XX век) от Беломорска Тракия по черноморските градове в свободна България. Затова на упреците, че едностранчиво и прекалено сантиментално възкресява някакво старо време той отговаря, че винаги е писал каквото чувства и мисли за своята Тракия – никога извън действителността, на която е бил пряк, но и по родово-историческа памет свидетел. Самата му същност на писател се съпротивлява срещу подобни упреци; самият той мисли сочения при него поетически реализъм като сила, като преимущество, а не като недостатък.

И все пак трябва да признаем: Петкановата белетристика наистина се характеризира с особен поетически реализъм, обозначаващ от автора като докосване до свещеното озарение на тракиеца. Като изворна сила струят жизнените сокове на равнината, мекотата на земните извивки, където всичко плодотвори и се окръгля хармонично, изпълвайки битието на тракийския/странджански/беломорски българин – конкретните герои, но и обобщените художествени типове в битово-историческите повествования на писателя. Тракия е мислена като обетована земя за българина, като благодатен простор за българския гений. Писателската му амбиция е да съгради образи на българина-тракиец, каквито са Йовковите за Добруджа и Елин-Пелиновите за Шоплука, Димитър-Талевите за Македония (ако трябва да посочим и четирите формообразуващи нацията етнотипа).

Но дали усилията му са достатъчно признати и оценени? Тежък размисъл будят опасенията на писателя, изразявани в публицистичните му текстове: „За съжаление, Тракия не намери широко място в следосвободителната ни литература, но затова пък тя има своето старо и трайно място в народния ни епос. Една земя, за да влезе в приказката, легендите и песните, наистина векове трябва да е милвала сърцето на народа. Нивите в равнината, топлото море, разнообразните дарове на земята чрез тоя епос са за българите повече от земя и вода – те са творческа същина на неговата любвеобилна и поетична душа“.¹⁶ Двустистишия, четиристишия или цели народни песни могат да бъдат чути в историческите романи на Петканов за Тракия. И те не са просто ефектни

¹⁶ В. „Изгрев“, бр. 503, 30 май 1946 г. Текст, носещ описателното заглавие „Широтата на земята го е направила гостоприемен, свободолюбив, веротърпим и народник“.

етнографски кръпки, а плавно преливане на пряката реч в поетически откъслечи, като така писателят умело възсъздава пъстрия експресивен късновъзрожденски български говор. Тези страници все повече ще се нуждаят от речник на старинната, народно-поетична лексика с регионален стил регистър, за да бъдат разбрани побългарените турски думи и изрази, множеството поговорки, църковно-славянизми и пр.

Непосредственост, пълнозвучие и сочност на разказа – такава е преценката на Владимир Василев. Ето как вижда критикът един нов, предстоящ път в литературата: „от вътрешния мир на човека, от блянът, от митът – към прякото наблюдение на живота“. Тук той визира Елин Пелин, Йовков и Георги Райчев като произхождащи от селото писатели, които „имаха личен опит за него, не го правят проблема, не го вплитат в сложни идейни постройки. Дават го в неговата чиста и стройна същина, в обикновеността му, дето най-вярно разкрива своята истина. Тя не е една. (...) Тая непосредственост на опита и на усетът именно отделя тия белетристи от предишните. Пълнозвучие и сочност нахлуха в разказа ни. Човешки радости и човешки беди. Природата се отбули, блеснаха просторните нивя, гърдите дишат въздуха на полето. (...) Тяхното творчество отбеляза разцъфването на битовия реализъм в нашата литература“.¹⁷ Вл. Василев акцентира и върху наблюдавания от него при тези автори битов психологизъм, с който си служи и К. Петканов: романите му изобилстват със социалнопсихологически характеристики, отнасящи се до частния живот на тракийския заможен селянин, до бита, всекидневните взаимоотношения между хората в селото, трудовите дейности на полето и в домовете, предопределени от двата вечни календара – природният и християнският. Дори хайдутите на Петканов (Богдан и дружината му, Вълчан войвода, дори Индже) мечтаят за земята, за жътвата, за обикновения трудов живот на село: „Далече в белите пазви на деня полето лъщеше като медна трапеза. Слънцето грееше от високо, но нататък към Топола, пращаше златни кълба, те се пръскаха на прах и позлатяваха земята. Небето трептеше като вир и оглеждаше стъпките на вятъра, а земята се жълтееше, догонваше краищата на света. Кърът изглеждаше без начало и без край. Всички птици отлитаха към Топола и не се връщаха. Дърветата и те, наведени, напъваха жили да се отскубнат – искаха да тръгнат към равнината, но планината не ги пуцаше.“¹⁸

* * *

Не би могло да се говори за историческите сюжети на Константин Петканов без да се спомене за Книгоиздателство и печатница „Древна България“ и тяхната библиотека от началото на 30-те години „Българ-

¹⁷ ВАСИЛЕВ, В. От 1920 до днес. – *Златорог*, XIV, 1933, кн. 2, с.79–94.

¹⁸ Фрагмент от „Хайдутите“, XX гл. (1931, с. 160–161).

ски исторически романи“. Движещите личности в издателството са писателят и редактор Петър Карапетров и уредникът Александър Карапетров. Неговия траен принос писателят Петко Росен оценява така: „Целите и заслугата са не само литературно-художествени. Основната нишка е идеалистично популяризиране на националния ни героизъм. Редица исторически лица, за които историческите данни са твърде бледи, тука те са придобили ореола на романтично декорирани герои“.¹⁹

Авторите и заглавията, чрез които издателството се стреми да настрои масовия читателски вкус за възприемане на българското историческо минало във вид на художествено повествование са няколко десетки. Чрез неговия каталог можем в голяма степен да проследим мейнстрийма на популярния исторически роман през 30-те и до средата на 40-те години на XX век. Ще си позволя едно съвсем непълно, избирателно илюстративно изброяване: Фани Попова-Мутафова – „Йоан Асен“, „Несломимият“, „Дъщерята на Калояна“, „Боянският майстор“; Васил Каратеодоров – „Време на градеж“; Камен Каменов – „Кубрат“; Петър Карапетров – „Исперих“; Змей Горянин – „Утолена жажда“, „Бачо Киро“, „Дунавът тече“, „Силата на робите“; Константин Петканов – „Боляри“ (1939); Цветан Минков – „Чипровското въстание“, „Кърджалии“, „Софроний Врачански“; Никола Алексиев – „В ония дни“; Александър Гиргинов – „Огнен меч“; Добри Немиров – „Ангелогласният“; Стоян Загорчинов – „Юнаци“...

Жанрът на масовия исторически роман е в разцвет, тиражите са големи; обикновено на кориците са изредени няколко министерства, които препоръчват книгата, със съответно приложени „окръжни“. Например двете части на Петкановият „Индже войвода“ са препоръчани от М-то на Просвещението, М-то на Търговията, промишлеността и труда, М-то на войната и от Св. Синод.

II.

Канавата на описаните от Петканов в „Индже войвода“ исторически събития и тяхната достоверност

В с. Караеврен някъде в първите години на XIX век назрява народен заговор (буна) с цел първоначално да се вземе властта от българите сред кърджалийските дружини, а по-сетне и да се основе „независима Българска държава“ – по подобие на Сръбската. Начело на заговора са Вълко Бимбелов и Дядо Никола Узуна, първенците на Факия. Вълко Бимбелов е натоварен с инсигниите на властта – и символи, и действителни: родословие от българския Цар Петър, умножено с труд през поколенията имотно богатство, прескъпи подаръци от султан Селим Втори за особени заслуги. Бимбела, който във всичко

¹⁹ В. „Литературен глас“, 1938, бр. 405.

действия с размах, чиято дума тежи, сега трябва да съумее да привлече войводата Индже, известен до това време като безмилостен кърджалийски главатар. Цел на буната, разказва ни Петканов в двете части на романа, е да се събере българско народно опълчение в Тракия, а докато този процес е в ход, непрестанно и по всякакви начини да се внася разкол в съюза между бейовете Кара Фейзи и Омер Драза (Юмер Дразу), османлии, безчинстващи из Беломорието.

В историческите изследвания този заговор е фиксиран докъм 1810 г. Благодарение на настойчивите усилия на Вълко Бимбелов и Индже се предизвиква бунтовническа ситуация, като бейовете биват системно противопоставяни и насъсквани един срещу друг. Драза построява в своето селище Караеврен голяма кула, всъщност цяла крепост, чийто вдъхновител и архитект е самият Вълко Бимбелов. Нападението, обсадата и последвалият пожар костват ужасяващата смърт на около 700 души, изгорени в отбранителната кула. А населението от околните странджански селища напуска родните си места, за да се засели някъде по южно-черноморските краища. Според романа на Петканов Вълко Бимбелов още преди това ранно преселване отвежда семейството си в Ченгене скеле, а по-сетне и в Созопол, където ще се укрива след сраженията, пожара и разгрома на буната и преследваният Индже-Стоян.²⁰ Историческите свидетелства, които ние днес познаваме, К. Петканов не е ползвал, тъй като трите най-важни изследвания са от по-късно време: на Горо Горов „Индже войвода, кърджалия и народен закрилник“ (1941), на Щерю Атанасов „Селските въстания в България към края на XVIII и началото на XIX век и създаването на българската земска войска“ (1958) и разбира се, капиталният труд на Вера Мутафчиева за кърджалийското време (1977). Затова пък Петканов ползва ръкописа, озаглавен „Сбирки от народния живот“ на предосвобожденския общественик Балчо Нейков, или т. нар. Факийско предание, пунктуално записани сведения по разкази на съвременници, съхранили огромен устен корпус в писмен текст, който е едновременно спомен, но и завещание на родовата памет на Бимбелови и Узунови, издънки от „царски род“. Тази летопис, извън конкретната цел, която самият Балчо Нейков си поставя – да се покаже подредена генеалогията на войводата Стефан Караджа, – запазва и паметта за големите тракийски български родове през последните около два века на робството. Тъкмо тази първа част на преданието се превръща в канавата на историописанието в трите книги на К. Петка-

²⁰ Няколко години преди Петканов Йордан Йовков пише разказа си „Индже“ (публикуван през 1926 г. в сп. „Демократически преглед“), ползвайки сведения от книгата на д-р Симеон Табаков „История на град Сливен“, както и изследвания върху миналото на Жеравна на историка Данаил Константинов.

нов: „Равна гора“ (1 част), „Индже войвода“ (2 част) и тяхното продължение „Преселници“, публикувано като отделен роман през 1937 г.

Сюжети и мотиви в „Индже войвода“

Повествованието в първата част на романа „Индже войвода“ с подзаглавие „Равна гора“ (подготовката, завръзката на големия сюжет, разполагането на основните действащи лица) е белязано и от любовния порив на голямата дъщеря на Вълко Бимбела Милка към войводата Вълчан – самият той реална историческа личност, но тук с функция по-скоро на предобраз на задаващия се на историческия хоризонт Индже. Симетрична във втората, същинска част на романа е сърдечната драма на малката дъщеря на Бимбела – Лава, увлечението ѝ по вече явения, истинския, страшния Индже войвода: твърдо стоящ в историческото си дело, той не откликва на любовните ѝ повици. Все нещастни трепети, все невъзможни любви! (Важно е да се отбележи, че в романите на К. Петканов неизменно присъстват пълнокръвни женски образи – тракийски мадони, равноценни на исполинските мъжки персонажи.) В началото на тази втора част ставаме свидетели на преobraжението на кърджалията Индже (рус перчан, сини очи и жълти ботуши, на бяла кобила) – самоосъзнаването му като Стоян. В християнския светоглед на писателя е пряка алюзията с преобразяването на Савел-гонителя в Христовия апостол Павел. Пред Индже, с натежала от кървавите деяния душа, сякаш проговаря слязлото долу небе, отразено в самото вечно тракийско поле: „Зрелите жита се плакнеха като мътна вода, и всеки клас се люшкеше като главата на удавено дете“. Героят се преражда за друг живот. Следва общата клетва пред Бога в името на българското царство. Застанал в планината (гората), войводата се сдобива с магическия дар да чуе песента на жетварките долу в полето: „Ей, гиди, Индже войводо, / къде си, бързо да дойдеш?“

И в сбирката на Балчо Нейков песента е признателност към някогашния кърджалия-насилник Индже – войводата Стоян, закрилник на българите, но и на мирното турско и помашко население. Ето и лирическото транспониране в романа на един от ключов митопоетични епизод, разкриващ психологическата съкровеност на героя: „По-късно, когато нощта заключи широките порти на Одринското поле, Индже войвода постави върху всеки неприбран сноп зелен лист, а на листа – по една жълтица. С часове той обикаля синурите на нивата. Нощната прохлада, сдържаният и потаен съсък на узрелите ниви извикаха в паметта му забравеното минало, не се прибра при конниците, седна върху един сноп и така остана до зори“²¹

В „Индже войвода“ и продължението му „Преселници“ писателят пресътворява в романова плът сюжети, съхранени в народната памет (записаните от Балчо Нейков устни предания), като съхранява тяхната

²¹ „Индже войвода“, 1 част „Равна гора“, 1932, с. 87.

простота и искреност и така доближава звученето им до автентичния народен епос. „Послужих си със словесни багри – багрите на Тракия, нейните ниви и лозя, на труда, борбите и възделенията на нейните хора. Земята ѝ вместо с житни класове наситих с образи и герои – свидетели за всички времена на нейното безсмъртие, разплакано от насилници. Душите на тези герои останаха там! И ще живеят докато има слънце в равнината!“²²

Така с историческите си романи от 30-те писателят, по собствените му думи, е на пътя на проникването в дълбочините на народното сърце и мъдрост. И през следващото десетилетие, в публицистиката и в етнографско-фолклористичните студии от зрелите си години, Петканов неотклонно ще твърди, че колкото по-издълбоко изследва за своите романови повествования българския селски човек, толкова повече животът му върви по линията на едно чисто творческо напрежение.²³ Схемата е проста и вечна, съдържаща се в една от любимите поговорки на автора – „Земята е от Бога, трудът – от човека“. И парадоксално, тъкмо това, изглежда, пречи на Константин-Петкановите романи да са в духа на собственото си време: прекомерно едносложно за модерния тип писане е неговото художествено мислене, някак нереалистично добропорядъчен, чувствителен, благообразен е неговият селски човек – търпелив в труда, смирен пред Бога.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

ВАСИЛЕВ, В. От 1920 до днес. – *Златорог*, XIV, 1933, кн. 2, с.79–94.

МУТАФЧИЕВА, В. Балкански работи. – *VeraQuota („Кома - Вера“)* – един *ВераЦитатник*, съст. Рада Мутафчиева: <http://veramutafchieva.net/pdf/226.pdf> [прегл. 24.04.2022].

НЕДЕЛЧЕВ, М. Мощният, монументален, сякаш транснационален регионализъм на Константин Петканов. – В: М. НЕДЕЛЧЕВ. *Как работи литературната история. Т. 2. Литературноисторически персоналистически сюжети. Кн. 1.* София: Нов български университет, 2021, с. 343–350.

ЦАНЕВ, Г. *Историческият роман в българската литература*. София: Български писател, 1976.

ЦАНЕВ, Г. Преселници. Роман от Константин Петканов. – *Изкуство и критика*, I, 1938, кн. 2, с. 95–99.

ПЕТКАНОВ, К *Опасно знание. Публицистика 1944–1948*. Съст. Пл. Дойнов. София: Кралица Маб., 2014.

²² Из „Разговори“, втора част от непубликувания ръкопис „Книга за моя брат“ (нач. на 60-те, семеен архив) на иконом Димитър Попниколов Петканов.

²³ Вж. изповедните страници на писателя в „Бележник на писателя“, София: Прозорец, 2017.

REFERENCES

VASILEV, V. Ot 1920 do dnes. [From 1920 until today.] In: *Zlatorog* (Sofia), Vol. 14, 1933, Iss. 2, pp. 79–94.

NEDELICHEV, M. Moshtniyat, monumntalen, syakash transnatsionalen regionalizam na Konstantin Petkanov. [The powerful, monumental, as if transnational Konstantin Petkanov's regionalism.] In: NEDELICHEV, M. *Kak raboti literaturnata istoriya*. [How literary history works.] Vol. 2. *Literaturnoistoricheski personalisticheski siuzheti*. [Literary-historical personalistic plots.] Book 1. Sofia: New Bulgarian University Publishers, 2021, pp. 343–350.

TSANEV, G. *Istoricheskiyat roman v balgarskata literatura*. [The historical novel in Bulgarian literature.] Sofia: Balgarski pisatel [publ.], 1976.

TSANEV, G. Preselnotsi. Roman ot Konstantin Petkanov. [Migrants. A novel by Konstantin Petkanov.] In: *Izkustvo i kritika* (Sofia), Vol. 1, 1938, Iss. 2, pp. 95–99.

KONSTANTIN PETKANOV'S HISTORIC NOVEL

Abstract. The text presents the adoption of historical plots about Ravna Gora in the epic-novel narrative of the writer Konstantin Petkanov. In this unified novel corpus of Bulgarian fiction from the first half of the 20th century, not only legendary historical figures are resurrected, but we also get acquainted with the author's countryman from the stories of his childhood seen in an autobiographical light. The text explores the immersion of the writer K. Petkanov in the cozyness of Thracian patriarchal living and in the destinies of his idealized characters.

Keywords: historical figures, historical collection, Fakian legend, uprising of the local Thracian population, poetic realism

Maria Ogoyska, Assoc. Prof., PhD
New Bulgarian University
21, Montevideo Str., Sofia 1618, Bulgaria
E-mail: mogoyaska@yahoo.com